

RAPORTET E MBAJTËSVE TË PROCESVERBALIT

Sqarim

Pikëpamjet e shprehura në këtë dokument shprehin pikëpamjet e vetë folësve dhe jo të organizatave të tyre apo të Misionit të OSBE-së në Kosovë.

Seanca e I: "Hyrje e përgjithshme në kushtetutë"

Moderatori: Per Semb Oevind, Misioni i OSBE-së në Kosovë

Fjala hyrëse: Ambasadori Verner Vnendt, Kryesuesi i Misionit të OSBE-së në Kosovë

Folësi kryesor: Poll Williams, Universiteti Amerikan, Kolegji Juridik i Uashingtonit dhe Shkolla për Shërbime Ndërkombëtare

Diskutimet e panelit: Vernon Bogdanor, Universiteti i Oksfordit, Kolegji i Brasenose

Rik Lorenc, Shkolla Xhekson për Studime Ndërkombëtare, Universiteti i Uashingtonit

Emilia Drumeva, Gjykata Kushtetuese e Bullgarisë

Respondenti: Hydajet Hyseni, Kryetar i Komisionit për Çështjet Ligjore, Gjyqësore dhe për Kornizë Kushtetuese



Objekti

Kjo seancë iu kushtua prezantimit të funksioneve kryesore të kushtetutës në strukturat qeveritare demokratike si dhe karakteristikave themelore të saj. Pos kësaj, në këtë sesion u diskutua edhe për specifikat e procesit kushtetues.

Fjala hyrëse

Ambasadori Vnendt ka bërë të dituar se arsyeja kryesore për organizimin e tryezës së rrumbullakët është zgjerimi dhe thellimi i debatit aktual për çështjet kushtetuese, duke i bashkuar aktorët vendor dhe ekspertët ndërkombëtarë. Me këtë rast, ai vuri në pah se kjo është një detyrë mjaft e ndërlikuar dhe sfiduese, ndaj u bëri thirrje pjesëmarrësve që të përmbahen nga politizimi i debatit me qëllim që të bëhet i mundur një bashkëbisedim dhe shkëmbim i frytshëm i ideve.

Folësi i parë

Folësi kryesor theksoi rëndësinë që ka vetë procesi kushtetues sidomos për periudhën pas konfliktit, në një vend të përçarë siç është Kosova. Ai theksoi rëndësinë e këtij procesi karshi procesit të statusit, duke vënë në dukje se, edhe pse sipas të gjitha gjasave, për disa pjesë të kushtetutës do të gjendet zgjidhja pas zgjidhjes së statusit, megjithatë procesi kushtetues është proces më afatgjatë. Për të siguruar një zgjidhje dhe rezultat legjitim lipset që procesi të jetë gjithëpërfshirës dhe të ketë pronësisë vendore.

Ndaj, ka të ngjarë që procesi të zgjasë edhe më tepër dhe madje, sipas tij, të vazhdojë edhe pas zgjidhjes së statusit, ngase për të siguruar një konsensus politik dhe një vizioni të përbashkët nevojiten konsultime gjithëpërfshirëse.



Folësi mandej bëri fjalë edhe për fazat e ndryshme të procesit. (1) Fazën përgatitore të konsultimeve fillestare me qëllim të arritjes së një marrëveshjeje për një sërë rregullash të qarta dhe për afatet kohore. (2) Fazën e hartimit, me qëllim të balancimit të udhëzimeve politike dhe punës teknike. Kjo është cilësuar si faza më e vështirë, që duhet të menaxhohet me kujdes. (3) Periudhën e konsultimit publik për informimin dhe edukimin e publikut rreth kushtetutës me qëllim të sigurimit të pronësisë së gjerë në këtë proces. Prandaj, duhet të krijohet një mekanizëm për kanalizimin e kontributit publik. (4) Shqyrtimin përfundimtar në mënyrë që të bëhet përpunimi i komenteve, vërejtjeve dhe sugjerimeve, të dala nga konsultimet me publikun. Gjatë kësaj faze, dokumenti do të mund të shqyrtohej edhe nga institucionet përkatëse për të siguruar pajtueshmërinë me ligjet dhe normat ndërkombëtare. (5) Pas miratimit, do të duhej të parashihej, faza e zbatimit me qëllim të fitimit të besimit, dhe sigurimit të legjitimitetit.

Sipas folësit, gjatë gjithë kësaj ndërmarrjeje, duhet respektuar rregullat në vijim:

- Kufizimi i mundësisë së imponimit të kontrollit, që do të mund të krijonte mosbesim dhe mungesë të legjitimitetit;
- Krijimi i mundësive për pjesëmarrje gjithëpërfshirëse në proces, që do të mund të gjeneronte ide të dobishme dhe njëherazi të shërbejë si model për sjelljen në mënyrë demokratike edhe në të ardhmen;
- Krijimi i strukturave të duhura për të bërë të mundur sigurimin e kompromiseve;
- Të shikohet nga e ardhmja; dhe
- Të menaxhohet me kujdes pjesëmarrja e komunitetit ndërkombëtar, posaçërisht në Kosovë ku komuniteti ndërkombëtar është shumë i involvuar në bisedimet për status.



Folësi i parë i panelit

Folësi i parë i panelit vuri në dukje se, ndonëse kushtetuta është tejet e rëndësishme, megjithatë ajo nuk është as fillimi e as fundi i procesit demokratik dhe se institucionet e krijuara nën kornizën kushtetuese mund të funksionojnë vetëm nëse ekziston një marrëveshje e përgjithshme. Së këndejmi, para së gjithash në epiqendër të vëmendjes duhet të jetë arritja e marrëveshjes politike. Kjo vlen sidomos për shoqëritë e përçara siç është Kosova, ku do të duhej bërë një balancim i kujdesshëm midis presionit për të siguruar statusin e barabartë për grupet e ndryshme dhe efikasitetit institucional. Me fjalë tjera, sa më shumë që komunitetet të kanë besim në sistem, aq më pak atyre u duhen garanci dhe aq më efikase do të jenë institucionet. Ai më tej sugjeroi se mënyra më e mirë për rritjen e besimit me rastin e miratimit të një kushtetute në një mjedis të tillë, është përdorimi i referendumit të shumëfishtë, nga një në secilin grup.

Folësi i dytë i panelit

Folësi i dytë i panelit e bëri krahasimin e gjendjes në Kosovë dhe Gjeorgji. Me këtë rast, ai vuri në dukje se ndërsa konteksti ishte krejtësisht i ndryshëm, megjithatë kishte edhe ngjashmëri me fazat e pas konfliktit të rajoneve të tjera në botë. Së këtejmi, është po ashtu me rëndësi që të bëhet krahasimi me vendet tjera si dhe nxjerrja e përvojave nga këto vende. Njëherësh, ai theksoi se një element i rëndësishëm është edhe roli që procesi kushtetues mund ta luaj në lehtësimin e procesit të pajtimit.

Folësi i tretë i panelit

Duke u mbështetur në përvojën e saj si pjesëmarrëse në hartimin e kushtetutës së Bullgarisë, pastaj si praktikante dhe aktualisht si gjykatëse kushtetuese, folësja vuri në pah rolin kryesor të ekspertëve në këtë proces, që së toku me politikanët, duhet të jenë në gjendje të tregojnë fleksibilitet dhe origjinalitet në ofrimin e zgjidhjeve të pranueshme, gjatë procesit të ndërtimit të konsensusit politik.

Duke bërë fjalë për atë se çfarë do të duhej të përmbante së paku një kushtetutë, ajo tha se së pari, një kushtetutë duhet që të përfshijë të drejtat dhe liritë elementare njerëzore dhe së dyti, ajo do të duhej të funksiononte si një kornizë ligjore për përcaktimin e standardeve dhe parimeve. Një kushtetutë nuk do të duhej të mbulonte çdo gjë, por do të duhej të ishte në gjendje të japë përgjigje në çfarëdo pyetje përmes interpretimit të saj.

Ndërsa, duke iu referuar procesit të hartimit dhe miratimit të kushtetutës, ajo bëri të ditur se edhe pse qytetarët janë elementi dhe faktori më i rëndësishëm demokratik në procesin e hartimit të kushtetutës, megjithatë për arsye praktike do të duhej të krijohet një organ kushtetues siç është kuvendi kompetent, dhe të definohet qartë modaliteti për miratim. Ajo e përmbylli fjalën e saj me dispozitat specifike që bëjnë të mundur zbatimin e kushtetutës, pa krijuar vakum pas hyrjes në fuqi. Këtu do të mund të përfshihej një pako ligjesh si hap i parë drejt kushtetutës.



Respondenti

Duke reaguuar ndaj folësit kryesor, ai tha se ekziston një pajtueshmëri e përgjithshme si rreth përkrahjes ndërkombëtare për procesin kushtetues, ashtu edhe për të mësuar nga përvoja e rajoneve të tjera në botë. Njëherësh, ai vuri në pah specifikat e situatës në Kosovë, për të cilën duhet gjetur zgjidhje të përshtatshme. Veç kësaj, Kosova vërtetë ka pasur përvojë kushtetuese në të kaluarën, pra ekziston një ekspertizë dhe përvojë vendore, gjë që do të luajë një rol tejet të rëndësishëm në këtë proces. Fundja, qëllimi kryesor është që i gjithë procesi të ketë ndikim pozitiv në stabilitetin e rajonit.

Duke bërë fjalë për parimet e përgjithshme, ai vuri në dukje se ka pasur konsensus jo vetëm për një kushtetutë evropiane funksionale, moderne dhe operative, por edhe për parimet e të drejtave të njeriut. Këtu do të do të përfshiheshin edhe zgjidhje më të avancuara për të drejtat e pakicave, gjë që do t'i favorizonte komunitetet pakicë dhe do të ishin në harmoni me dëshirat e shumicës. Sipas tij, ekziston edhe një pajtueshmëri e përgjithshme mbi zhvillimin e një sistemi parlamentar, i cili do të kishte për qëllim sigurimin e një funksionaliteti më të madh krahasuar me atë që është parashikuar me Kornizë Kushtetuese.

Së fundi, ai konsideron se Kuvendi përmes krijimit të së ashtuquajturës konferencë kushtetuese, do të duhej të merrte pjesë në mënyrë aktive në procesin kushtetues.

Diskutim

Procesi kushtetues – Roli i Kuvendit

Diskutimi u përqendrua më tepër në procesin e hartimit të kushtetutës sesa në përmbajtjen e kushtetutës. Afër mendsh se procesi kërkonte një pronësi vendore përmes konsultimeve të gjera të bazuara në parimet demokratike të transparencës dhe gjithëpërfshirjes, në mënyrë që të sigurohet legjitimiteti i procesit. Së këndejmi, shumica e folësve theksuan se Kuvendi duhet ta ketë rolin udhëheqës në këtë proces. Njëherësh, diskutuesit vunë në dukje edhe rolin që mund të luajë grupi punues për Kushtetutë i Ekipit Negociator. Në fund, pjesëmarrësit theksuan se zbatimi i kushtetutës në tërësi është shumë më me rëndësi sesa miratimi i një teksti të mirë kushtetues.

Procesi i shkurtër kundruall procesit të gjatë kushtetues

Vlen të theksohet se është diskutuar mjaft edhe për ndërlidhjen e procesit kushtetues me procesin e statusit. Nga njëra anë, disa pjesëmarrës ishin të mendimit se kushtetuta do të duhej të ishte gati po atë ditë kur të zgjidhet statusi, ngase kësaj do të evitohej mundësia që komuniteti ndërkombëtar të imponojë një dokument kushtetues. Ndërsa, nga ana tjetër, u theksua se do të ishte gabim nëse do përshpejtohej procesi i hartimit të kushtetutës, ngaqë kjo do ta bënte të pamundur arritjen e konsensusit sidomos me komunitetet pakicë. Po kështu, duke mbajtur parasysh se në Kosovë ekziston një kornizë kushtetuese, dhe se nuk ka ndonjë rrezik për vakum ligjor, atëherë kjo punë nuk do të duhej marrë me urgjencë, sidomos nëse qëllimi i procesit është që të gjinden zgjidhje afatgjata, që do të zbusnin dhe zvogëlonin përçarjet në baza etnike. Njëkohësisht, kjo do të bënte të mundur edhe shmangien e bllokimit eventual apo mbase edhe të ushtrimit të ndikimit në procesin e statusit.



Shqetësimet e komuniteteve pakicë

Pos këtyre, gjatë diskutimeve është vënë në pah se procesi i hartimit do të duhej të mundësonte pjesëmarrjen e ekspertëve nga të gjitha komunitetet për të punuar rreth arritjes së qasjeve të përbashkëta, dhe se shqetësimet e ngritura nga komunitetet pakicë do të duhej që jo vetëm të dëgjohen dhe shënohen, por edhe të merren parasysh. Me fjalë të tjera, shumica nuk do të duhej të mendohej të përfitojë vetëm për vete nga ky proces kushtetues, por ajo do të duhej të punojë për realizimin e interesave të të gjitha palëve.

Ndërhyrjet e diskutuesve lidhur me përmbajtjen e kushtetutës kryesisht theksonin nevojën e balancimit midis të drejtave individuale dhe atyre minoritare (apo të komuniteteve) si dhe midis efikasitetit institucional dhe atij të mbrojtjes së grupeve të veçanta. Një shqetësim tjetër që u ngrit gjatë diskutimeve kishte të bënte me atë se sa largpamëse do të duhej të ishte kushtetuta, pra a do të duhej që procesi të përqendrohej më tepër në integrimin e ardhshëm se sa në mbrojtjen aktuale.

Raportuesi: Patris Kuesada – Misioni i OSBE-së në Kosovë

Seanca e II: “Institucionet”

Moderatori: Frenklin De Vrieze – Misioni i OSBE-së në Kosovë

Folësit kryesor:

- Vernon Bogdanor – Universiteti i Oksfordit, Kolexhi i Brasenose
- Amjad Atallah-Iniciativa për Vlerësime Strategjike
- Arsim Bajrami – Grupi punues për Kushtetutë, Ekipi Negociator i Kosovës

Respondentja: Gjynaze Sylja, Kryetare e grupit parlamentar të AAK-së

Objektivi

Në epiqendër të vëmendjes së kësaj seance ishin përgatitjet dhe marrëveshjet e nevojshme institucionale për sigurimin e një qeverie funksionale në Kosovë, përfshirë këtu edhe ndarjen e kompetencave dhe sistemin e kontrollit dhe balancit.

Folësi i parë

Folësi i parë diskutoi rreth modeleve të ndryshme të strukturave të ekzekutivit. Duke shtruar pyetjen se, kujt do t'i jepte përgjegjësi qeveria, parlamentit apo ndonjë institucioni tjetër, ai bëri të qartë se nëse qeveria është përgjegjëse ndaj parlamentit, atëherë kjo do të thotë se qeveria në të vërtetë është përgjegjëse ndaj “shumicës”.



RAPORTET E SEANCAVE

Një alternativë mund të jetë qeveria “me komunitete”, ku sipas rregullit partitë e pakicave do të ishin pjesë e qeverisë.

Folësi tutje foli edhe për rolin që mund të luajë Kryetari i shtetit për pajtimin e komuniteteve të ndryshme apo edhe për rolin simbolik që mund të ketë ai. Sido që të jetë, Kryetari, veçanërisht në rastin e Kosovës duhet t'i përfaqësojë të gjithë qytetarët.

Folësi, mandej bëri të dituar se ekziston një spektër i gjerë praktikash legjislativë për mbrojtjen e pakicave, siç janë vetot e pakicave ose kufizimi i votës së shumicës. Ai po kështu tha se problemi kryesor është se si të mbrohen minoritetet dhe si të mënjanohet përfshirja e elementeve jofleksibile në sistemin legjislativ. Një nga sugjerimet ishte që të krijohet një komision në parlament për mbikëqyrjen e punës së qeverisë. Legjislatiioni mund të shqyrtohet në disa faza: në fazën paralegjislativë, kur hartimi i legjislatiionit shqyrtohet në parlament për herë të parë; faza legjislativë, me ç'rast dëshmitarët mund të ftohen për ta informuar parlamentin; dhe faza post-legjislativë, për të konstatuar se me çfarë efikasiteti është duke u zbatuar legjislatiioni.

Folësi po ashtu vuri në dukje edhe abuzimet që mund të bëhen me rastin e shpërbërjes së parlamentit për kohë të pacaktuar nga ana e qeverisë. Ndërsa, nga ana tjetër, afatet e caktuara për parlamentin, sipas tij, mund të çojnë deri te jo fleksibiliteti dhe stagnimi. Ndaj edhe për këtë duhet të sigurohet një balancë.

Duke bërë fjalë për një sërë modelesh që praktikohen në tërë Evropën, ai theksoi se ndonëse sistemi i kontrollit dhe balancit janë pjesë përbërëse e çdo qeverie, megjithatë nuk ekziston ndonjë metodë ideale. Vetë ekzistimi i institucioneve nuk do të thotë se ato janë funksionale; çelësi për qeverisje të suksesshme është dëshira dhe vullneti për t'i bërë institucionet funksionale. Së këndejmi, nëse nuk ekziston vullneti për një gjë të tillë, madje edhe një kushtetutë e përkryer nuk do të ishte e suksesshme. Për këtë temë është bërë fjalë gjatë gjithë kohës së mbajtjes së tryezës së rrumbullakët.

Folësi i dytë

Kushtetuta dhe procesi i statusit

Folësi i dytë ishte i mendimit se është shumë vështirë që të negociohet në të njëjtën kohë për pavarësinë dhe kushtetutën. Duke marrë si shembull Palestinën, ai sqaroi se në disa raste, shtetet në zhvillim nuk e fitojnë as pavarësinë e as kushtetutën, ndaj i paralajmëroi pjesëmarrësit se procesi i hartimit të kushtetutës mund të zgjasë, madje nganjëherë zgjatë me vite të tëra. Ndërkaq, sipas tij marrëveshja dhe rregu□

Si ndikon kushtetuta në formësimin e shtetit

Meqë kushtetuta përcakton formën e qeverisjes, atëherë ajo jo vetëm që ka ndikim të përhershëm në funksionimin e shtetit, por edhe në mënyrën se si perceptohet. Për më tepër, praktikët e kohëve të fundit të shteteve faktojnë se madje kushtetuta është kriteri që përcakton edhe atë se si komuniteti ndërkombëtar e sheh një shtet, si udhëheqës moral të rajonit apo thjeshtë si përsëritës të gabimeve të fqinjëve të vet. Madje në bazë të kësaj përcaktohet edhe shkalla e mbështetjes së komunitetit ndërkombëtar për shtetet. Së këndejmi, hartuesit e kushtetutës duhet ta caktojnë një standard, të mendojnë në mënyrë kreative, e jo në mënyrë teknokratike.

Çështjet kryesore, për të cilat kushtetuta duhet të gjejë zgjidhje

Së pari, duhet zgjidhur çështja e strukturës dhe rregullimit shtetëror, i cili mund të jetë konfederativ, federativ e madje edhe unitar. Pavarësisht se për çfarë modeli përcaktohet, ato që duhet të sigurohen mbi të gjitha janë respektimi i të drejtave të njeriut dhe krijimi i një ekonomie funksionale. Hartuesit nuk duhet të kufizohen me rastin e zgjedhjes së modelit; meqë me lindjen dhe zhvillimin e shteteve të reja, sipas të gjitha gjasave, do të lindin edhe struktura të reja shtetërore.



Së dyti, struktura e ekzekutivit. Një sistem presidencial mund të shërbejë si forcë unifikimi dhe të sigurojë ndarje të mirëfilltë të kompetencave. Ky sistem karakterizohet nga një shkallë e caktuar e përgjegjësisë ndaj votuesve, por mund të çojë edhe deri te autoritarizmi. Ndërsa, modeli parlamentar përfshin të gjitha grupet, dhe është më fleksibil, meqë shpesh ndodh që duhet të formohen koalicionet midis partive të ndryshme. Sistemet parlamentare janë më të përgjegjshme, më lehtë kontrollohen nga publiku dhe janë më transparente. Së këtejmi, sipas folësit, sistemet parlamentare janë shpesh më të qëndrueshme për demokracitë e reja; në fakt, të gjitha shtetet e mirëfillta demokratike që u formuan pas Luftës së Dytë Botërore kanë sisteme parlamentare. Në fund folësi vuri në dukje se sistemi i përzier mund të jetë shumë i paqëndrueshëm.

Së treti, struktura e legjislativit. Kushtetuta duhet të definojë nëse legjislativi (sistemi parlamentar) do të jetë me një dhomë apo me dy dhoma si dhe nën çfarë rrethanash mund të shpërbëhet parlamenti...

Folësi e përmbylli, duke spikatur rolin e rëndësishëm që luajnë grupet pakicë në procesin e hartimit të kushtetutës, përfshirë këtu edhe femrat. Sipas tij shtet i ri mund t'i mbrojë pakicat nga humbja e të drejtave të tyre duke siguruar, që këto grupe të jenë pjesë e procesit të hartimit.



Folësi i tretë

Folësi i tretë vuri në dukje se kushtetuta është një kontratë ndërmjet qytetarëve dhe shtetit, dhe se kushtetuta e re e Kosovës do të duhej ta mbështesë shtetin e ri dhe njëherësh t'i sigurojë të drejta maksimale për të gjitha komunitetet si në nivelin lokal ashtu edhe atë qendror. Së këndejmi, synimet kryesore të Kushtetutës janë kohezioni kombëtar, uniteti i popullit dhe funksionimi i institucioneve të Kosovës.

Folësi pohoi se, ndonëse disa çështje janë duke u negociuar në kuadër të bisedimeve për status, siç është reformimi i qeverisë lokale dhe i të drejtave të pakicave, megjithatë procesi i hartimit të kushtetutës duhet të udhëhiqet nga Kuvendi, si institucioni më i lartë përfaqësues i Kosovës. Ai po ashtu tha se për përfshirjen e qytetarëve të Kosovës në procesin e hartimit do të nevojitet një kohë.

Duke iu referuar ndarjes së pushteteve ai vuri në pah se çdo kushtetutë e kufizon pushtetin e qeverisë në njëfarë mënyre, fjala vjen kufizimi i mbikëqyrjes legjislative ndaj pushtetit të presidentit për çështjet të veçanta. Ndërkaq, duke bërë fjalë për rolin e presidentit, ai theksoi se presidenti duhet t'i ketë pesë kompetenca kryesore: 1) shpalljen e ligjeve; 2) propozimin e ligjeve; 3) fuqinë e vetos; 4) emërimin e kryeministrit dhe 5) shpërbërjen e parlamentit.

Respondenti

Respondenti vuri në dukje se kushtetuta pas zgjedhjes së statusit duhet të jetë e qëndrueshme, ndaj hartuesit duhet të sigurojnë pajtueshmërinë e plotë të Kushtetutës me statusin e ardhshëm. Ndërkaq, sistemi parlamentar është përkrahur për shkak të, siç i cilësoi ajo, fleksibilitetit, përgjegjësisë së nivelit të lartë, dhe qëndrueshmërisë së tij. Duke e cilësuar sistemin aktual joefikas, folësja theksoi nevojën për hartimin e një kushtetute të re me qëllim të definimit të institucioneve sovrane të Kosovës, përfshirë këtu edhe ministrinë e reja siç janë ministria e punëve të jashtme, ajo e mbrojtjes dhe për integrim evropian. Ndërkaq, Kryeministri, sipas saj, duhet të zgjidhet nga parlamenti dhe të jetë përgjegjës jo vetëm për politikën qeveritare, por edhe për zbatimin e ligjeve.

Diskutimi

Në themel të vëmendjes së diskutimit të hapur ishin mbrojtja e pakicave përmes procesit legjislativ dhe zhvillimi i procesit të hartimit të kushtetutës □

Mbi mbrojtjen e pakicave

Pjesëmarrësit ishin dakord se mbrojtja e të drejtave të pakicave është çështje që duhet të rregullohet me kushtetutë. Disa pjesëmarrës vunë në dukje mangësitë e sistemit aktual, veçanërisht ato rreth funksionimit të komisionit të Kuvendit për të drejtat dhe interesat e pakicave për punën e të cilit kishte shumë pak informacione. Shumë prej tyre nuk e kanë konsideruar këtë komision si aq të rëndësishëm, mbase për shkak se i kanë kushtuar më tepër kujdes mbrojtjes dhe ruajtjes së interesave të koalicioneve qeverisëse se sa interesave të komuniteteve. Një diskutues ishte i mendimit se komunitetet duhet t'i mbrojnë vetë interesat e tyre dhe madje edhe të vendosin vetë për mekanizmat e duhura legjislative për mbrojtjen e interesave të tyre. Së këndejmi, ai u angazhua për krijimin e një dhome të ndarë për pakicat me një shumëllojshmëri mekanizmesh për mbrojtje legjislative si në nivelin lokal ashtu edhe në atë qendror.

Diskutuesit tjerë ishin të mendimit se të gjitha komunitetet në Kosovë është dashur të punojnë bashkërisht për mbrojtjen e të drejtave të pakicave, dhe ndonëse insistoi se ekziston nevoja për mekanizma mbrojtës, ai theksoi se megjithatë duhet të kihet kujdes që të evitohen "gabimet e Bosnjës".

Disa pjesëmarrës duke bërë ndërlidhjen e mbrojtjes së të drejtave të pakicave me balancimin e kompetencave, ishin të mendimit se për të funksionuar këto mekanizma duhet të kultivojmë zhvillimin e kulturës së konsensusit e jo kulturën e vetos. Në procesin kushtetues duhet të dominojë vullneti i mirë, si mënyra më e mirë për shmangien e ngecjeve në të ardhmen.

Mbi gjithëpërfshirjen dhe përfaqësimin

Lidhur me këtë u sugjerua përfshirja e këshillave shtetërorë, organizatave ndërlidhëse, përfaqësuesve të organizatave si dhe organizatave profesionale që i





përfaqësojnë interesat ekonomike të gjitha komuniteteve. Të gjithë pjesëmarrësit besonin se procesi i hartimit të kushtetutës duhet të jetë gjithëpërfshirës me qëllim që të gjithë qytetarët e Kosovës të ndihen jo vetëm si pjesë e procesit, por edhe pjesë e rezultatit të procesit të hartimit të kushtetutës.

Mbi realitetet politike

Pjesëmarrësit bënë fjalë edhe për ndjeshmërisë e situatës së tashme politike. Me këtë rast, ata shprehën bindjen e tyre se disa dispozita apo parime do të dalin nga vetë procesi i statusit, posaçërisht për fushat si të drejtat e pakicave, reformimi i pushtetit lokal dhe trashëgimia kulturore.

Ndaj dhe disa diskutues i bënë thirrje komuniteteve në Kosovë, që të gjejnë zgjidhje së bashku për të lehtësuar përmbylljen e bisedimeve për status.

Roli i ekspertëve dhe i politikanëve

Diskutuesit tërhoqën vërejtjen se ekspertët do ta hartojnë kushtetutën, mirëpo janë politikanët ata që duhet ta krijojnë ambientin e përshtatshëm për zbatimin e saj. Ndaj, ekspertët së toku me politikanët duhet të gjejnë zgjidhje origjinale, në mënyrë që ta bëjnë funksional shtetin e ardhshëm të Kosovës.

Zbatimi i kushtetutës

Një diskutues vuri në dukje se sundimi i ligjit është crucial për zbatimin e kushtetutës, ndërsa një diskutues tjetër theksoi se suksesi apo dështimi i Kosovës si shtet varet nga ajo se si e trajton dhe sa e respekton shumica pakicën. Ndërkaq, për t'i realizuar këto nevojitet vullnet dhe përgjegjësi nga të dy palët, si nga shtetet ashtu edhe nga qytetarët. Megjithatë, për shkak të përvojës së shtatë viteve të shkuara, akoma ekzistonte mosbesim i madh tek institucionet. Ndaj një proces i mirëfilltë kushtetues, do të mund të ndihmonte në bindjen e njerëzve që të kenë më tepër vullnet politik.

Raportuesja: Xhenifer Ober –Grupi për Ligj Publik Ndërkombëtar dhe Politika

Seanca e III: “Sistemi gjyqësor”

Moderatori: Vulf-Majkëll Mors – Misioni i OSBE-së në Kosovë

Folësit kryesor:

Gudvin Muskat Azopardi – Gjykatës Ndërkombëtar i OKB-së, Gjykata Supreme e Kosovës

Rik Lorenc – Shkolla Xhekson për Studime Ndërkombëtare, Universiteti i Uashingtonit

Nekibe Kelmendi – Grupi Punues për Kushtetutën, GNK



Respondenti: Dragisha Kërstoviq –Grupi parlamentar i SLKM-së

Objektivi

Në epiqendër të vëmendjes së kësaj seance ishin aranzhimet e nevojshme kushtetuese për sigurimin e pavarësisë së gjyqësisë si dhe aranzhimet për shqyrtime kushtetuese.

Folësi i parë

Folësi i parë kryesor theksoi se gjyqësia e pavarur është një nga parimet themelore kushtetuese. Kushtetuta duhet të definojë strukturën e qeverisë dhe kufizimet e veprimit të qeverisë. Duke cituar nga Rezolutat e Kuvendit të Përgjithshëm të Kombeve të Bashkuara lidhur me këtë çështje, folësi përvijoi elementet e nevojshme për krijimin e një gjyqësie të pavarur.

Ai vuri në dukje se është me rëndësi që të ekzistojë vullneti i fortë i gjyqësorit që do të jetë në gjendje ta mbrojë individin nga shumica; në rast të konfliktit, gjykatësve duhet t'u bëhet e mundur që të marrin vendime të bazuara në ligji dhe në argumente reale. Së këndejmi, gjykatësit duhet t'i përmbahen një standardi të lartë të performancës me qëllim të ruajtjes së integritetit dhe dinjitetit të gjyqësisë.

Nuk mjafton që të kemi një gjyqësor të pavarur vetëm në letër, por ai duhet të jetë vërtetë i pavarur.

Duke shprehur bindjen e tij se kushtetuta e re do të sjellë ndryshime cilësore në situatën aktuale në Kosovë, ai e vuri në dukje rëndësinë që ka krijimi i një gjyqësie të pavarur në kuadër të perspektivës së integritimit euroatlantike, ku gjykatësit do të duhej t'i linin me një anë ligjet kombëtare për hir të ligjeve të Bashkimit Evropian.

Duke iu referuar një mori shembujsh konkretë nga kushtetutat e kohëve të fundit të vendeve të Evropës Lindore, ai theksoi nevojën e mbrojtjes së interesave të gjyqësorit nga pjesa tjetër e shtetit. Me këtë rast, ai vuri në dukje rëndësinë që ka kufizimi i veprimeve që janë në kundërshtim me postin e gjykatësit dhe nevojën për mekanizmat efektivë financiar të zbulimit për të ndihmuar në luftën kundër korrupsionit. Veç kësaj, ai theksoi edhe rëndësinë që ka e vet-menaxhimi i burimeve të administratës së gjykatës.

Folësi i dytë

Duke shfrytëzuar një numër të madh shembujsh nga kushtetutat e miratuara kohëve të fundit, ai i bëri të ditura llojet (stilet) e gjuhës, që mund të përdoren për krijimin e një gjyqësori të pavarur. Me këtë rast, folësi theksoi dy çështje me interes:

1. Si të sigurohet një rol objektiv për gjykata dhe/ose gjykatën kushtetuese, me qëllim për ruajtjen e një sistemi gjyqësor të pavarur.
2. Si të garantohet një larmi e personelit gjyqësor, dhe nëse një numër specifik i posteve të rezervuara për grupin minoritar është një zgjidhje e duhur.

Folësja e tretë

Ajo nënvizoi se gjykatat janë pasqyrim i natyrës së shtetit, ndaj sipas saj një gjyqësi e pavarur, e respektuar nga autoritetet ekzekutive dhe nga qeveria, është vendimtare për ruajtjen e parimeve të legalitetit dhe sundimit të ligjit, ngase është gjyqësori ai që vendosë për vlerat më të rëndësishme dhe më të vlefshme njerëzore.

Folësja rekomandoi që vlerat dhe parimet themelore të gjyqësisë së pavarur të jenë të qasshme dhe zbatueshme për publikun, në mënyrë që publiku të jetë në gjendje t'i ruajë ato vlera dhe parime.

Duke bërë fjalë rreth funksionimit dhe organizimit aktual të gjyqësorit në Kosovë, ajo shprehu pikëpamjen se që nga viti 1999 nuk është respektuar pavarësia e gjyqësorit. Folësja me këtë rast vuri në pah ekzistencën e tri juridiksioneve të gjykatës që në fakt funksionojnë paralelisht, d.m.th. gjykatat vendore të Kosovës, gjykatësit ndërkombëtarë dhe gjykatat serbe. Ajo e përmbylli diskutimin duke shprehur besimin e saj se vetëm me zgjidhjen e statusit të Kosovës do të jetë e mundur të krijohet një gjyqësi e pavarur.

Respondenti

Respondenti e filloi prezantimin e tij me një vështrim mbi gjendjen aktuale të gjyqësorit në Kosovë, duke vunë në pah një sërë mangësish si: Kornizën e paqartë ligjore të sistemit gjyqësor; mungesën e burimeve njerëzore dhe materiale; shqetësimin lidhur me autoritetin që ka PSSP-ja për emërim; mungesën e besimit të qytetarëve në sistemin gjyqësor; kompensimin e pamjaftueshëm material për gjyqtarët; stërzgjatjen e procedurave gjyqësore. Duke u bazuar në këtë ai vuri në dukje se Kosova është rast specifik dhe se zgjidhjet e përkohshme nuk do të ishin të dobishme, ndonëse ai pranoi se kësaj zgjidhje mbase do të jenë të domosdoshme.

Njëherësh, ai ishte i mendimit se Kushtetuta e Kosovës duhet që, të paktën, t'i definojë dhe rregullojë këto çështje: Përgjegjësitë e gjyqëve; strukturën e sistemit gjyqësor; organizimin e gjyqëve (përfshirë këtu gjyqet e specializuara); pavarësinë dhe paanshmërinë e gjyqësorit; funksionet që nuk janë në pajtim me ato të gjyqtarit; si dhe diversitetin e gjyqësorit në Kosovë. Ai e përmbylli fjalën e tij, duke theksuar se respektimi i sundimit të ligjit dhe të drejtave njerëzore në Kosovë do të varen shumë nga ajo se çfarë zgjidhesh kushtetuese do të gjinden për të siguruar pavarësinë e gjyqësorit.





Diskutim i hapur

Diskutimi i hapur u përqendrua në rëndësinë që ka krijimi i Gjykatës Kushtetuese, rolin e një gjykate të tillë, aspektet pozitive dhe negative të lejimit të ankesave individuale kushtetuese, procedurën për emërimin e gjyqtarëve, pozitën e zyrës së prokurorit, ekzekutimin e vendimeve gjyqësore, dhe rrezikun e implikimi të politikës në procesin e vendimmarrjes në sistemin e gjyqësor, duke mbajtur parasysh kulturën kushtetuese të Kosovës.

Mbi gjyqet kushtetuese¹

Disa pjesëmarrës ishin të mendimit se, duke mbajtur parasysh kontekstin aktual të Kosovës dhe sfidat me të cilat ndeshet zbatimi i kornizës së kompleksë ligjore, Gjykata Kushtetuese do të mund të ndihmonte në qartësimin dhe garantimin e zbatimit të ligjeve të aplikueshme dhe vlerësimin e kushtetueshmërisë jo vetëm të ligjeve aktuale, por edhe atyre që do të nxirren në të ardhmen.

Shqyrtimit i ankesave të veçanta (individuale)

Një çështje tjetër që u ngrit ishte lejimi i shqyrtimit të ankesave të veçanta (individuale) në Gjykatën Kushtetuese lidhur me kushtetutshmërinë e veprimeve publike në raste të caktuara. Shumica ishin të mendimit se, ndonëse një sistem i këtillë mund të jetë shumë i mirë, megjithatë për shkak të rrezikut që gjyqet të mbingarkohen me kësaj lloji padish dhe lëndësh, një gjë e tillë nuk do të duhej lejuar. Për më tepër, paditësit mund ta keqpërdorin këtë mundësi, duke e përdoruar atë si nivelin e katërt të ankimit për të faktuar bazueshmërinë e ankesave të tyre. Megjithatë, një zgjidhje e mundshme për evitimin e abuzimeve potenciale është që të bëhet e mundur që, edhe gjatë procedurës së shqyrtimit të ankesave në gjykatën kushtetuese, ligjet të vazhdojnë të mbeten në fuqi. Përvojat nga Bullgaria tregojnë se shqyrtimi i ankesave individuale nuk është mirë të lejohet në fazat e fillestare të punës së gjykatës kushtetuese.

Mbi emërimin dhe procedurat buxhetore

Ca nga pjesëmarrësit shfaqën shqetësimin e tyre për emërimin e gjykatësve nga legjislativi si dhe për kontrollin e resurseve financiare nga ekzekutivi. Me këtë rast, ata vunë në dukje se për shkak të mungesës së një gjyqësori të pavarur në Kosovë, dhe praktikave e përvojave të këqija në të shkuarën, është jashtëzakonisht me rëndësi që të mbrohet gjyqësori nga ndikimi i politikës sa më tepër që të jetë e mundur. Së këndejmi, për të arritur këtë qëllim, disa pjesëmarrës ishin të mendimit që emërimi i gjyqtarëve dhe kontrolli financiar të bëhen ose përmes një Këshilli të pavarur të Lartë Gjyqësor apo përmes ndonjë organi tjetër. Megjithatë, ato po ashtu konsideronin se është shumë me rëndësi që të □



Nga ana tjetër, disa pjesëmarrës vunë në pah nevojën për krijimin e marrëdhënieve të ngushta midis gjyqësorit, shoqërisë dhe institucioneve të tjera publike. Një gjyqësor i pavarur nuk duhet ta humbë kontaktin me shoqërinë, ndaj duhet patjetër të reflektojë përbërjen e shoqërisë kosovare. Ndonëse, emërimi nga ana e Parlamentit mund ta shtojë rrezikun nga implikimi i politikës, kjo megjithatë mund të evitohet përmes sistemit të fuqishëm të kontrollit dhe balancit në kuadër të sistemit të përgjithshëm të funksionimit të institucioneve publike. Ndarja e buxhetit të gjyqësorit nga buxheti i përgjithshëm i shtetit po ashtu do të ndikonte dhe ndihmonte në ruajtjen e pavarësisë së gjyqësorit.

Përfaqësimi

Në përgjithësi, pjesëmarrësit ishin dakord se gjyqësori duhet ta reflektojë larushinë (diversitetin) e popullatës së Kosovës. Megjithatë, shumica e pjesëmarrësve nuk pajtoheshin me kuota, apo vende të rezervuara për sektorë (struktura) të caktuara të popullatës. Sipas tyre, një definim i qartë i specifikave dhe larushisë së popullatës së Kosovës në Kushtetutën e Kosovës tok me një deklaratë se gjyqësori duhet ta reflektojë këtë

¹ Historikisht, shqyrtimi i kushtetutshmërisë së ligjeve mund të bëhet ose *a priori*, para se të miratohet ligji apo *a posteriori*, pasi të ketë filluar zbatimi i ligjit. Për këtë të dytën, spikaten dy modele: Modeli i Austrisë, ku është themeluar Gjykata Kushtetuese, e cila merret ekskluzivisht me çështje kushtetuese apo modeli i Shteteve të Bashkuara të Amerikës, ku kompetenca për shqyrtimin e çështjeve kushtetuese i është lënë Gjykatës Supreme. Ndërkaq, shumë vende të Evropës Qendrore dhe Lindore kanë themeluar gjykata të specializuara kushtetuese me qëllim të shqyrtimit të kushtetutshmërisë së ligjeve dhe akteve publike, ngase besohet se gjykatat e tilla janë të fuqishme dhe shumë efektive sidomos gjatë periudhës së tranzicionit.

llojlojshmëri, do të mjaftonte për të garantuar një diversitet në emërimet në sistemin gjyqësor. Përderisa procedura e emërimit nuk është e politizuar, emërimi i bazuar në merita do të duhej që automatikisht të bëjë të mundur që të ketë larushi në mesin e të punësuarve në sistemin gjyqësor.

Rreth besimit të qytetarëve/ publikut në sistemin gjyqësor

Lidhur me besimit e disa sektorëve (strukturave) të publikut në sistemin gjyqësor të vendit u ngritën një sërë çështjesh, që ndërlidheshin njëra me tjetrën. Kështu, një nga shqetësimet që u ngjit ishte edhe mundësia dhe rreziku i ushtrimit të ndikimit në gjyqësinë penale përmes kontrollit të policisë dhe të zyrës së prokurorit nga ana e ekzekutivit. Njëherësh, u vu në spikamë edhe rëndësia e procedurave të drejta, të shpejta dhe pak të kushtueshme. Ndërkaq, ca pjesëmarrës ishin të mendimit se për të përmirësuar besimin e publikut duhet së pari të emërohet një numër më i madh i gjyqtarëve, të cilët do të kishin paga më të mira. Pos kësaj, ata theksuan se duhet të punohet edhe rreth tejkalimit të problemeve të zbatimit të vendimeve gjyqësore. Mirëpo, besimi i publikut, tërhoqën vërejtjen ata, nuk mund të jetë faktori përcaktues në krijimin e një gjyqësori vërtetë të pavarur, ngase gjatë marrjes së vendimeve njëra palë do të jetë gjithnjë e pakënaqur.



Raportuesi: Ronald Hugiemstra – Misioni i OSBE-së në Kosovë

Sesioni i IV: “Të drejtat njerëzore”

Moderator: Vullf-Majkëll Mors – Misioni i OSBE-së në Kosovë

Folësit kryesorë: Emilia Drumeva, Gjykata Kushtetues e Bullgarisë
Ron Hugiemstra, Misioni i OSBE-së në Kosovë

Respondent: Xhezair Murati, Shef i grupit parlamentar 6+

Qëllimi

Ky sesion kishte për qëllim që të japë një vështrim të përgjithshëm rreth përfshirjes së të drejtave të njeriut dhe të mekanizmave mbrojtëse në kushtetutë.

Folësja e parë

Folësja e parë në fjalën e saj sqaroi arsyet për nevojën e përfshirjes së të drejtave njerëzore në kushtetutë. Me këtë rast, ajo u ndal tek definicioni historik që së toku me ndarjen e pushteteve është elementi i dytë më i rëndësishëm i shoqërisë demokratike². Veç kësaj, ajo bëri të ditur se në kushtetutë “të drejtat njerëzore” shndërrohen në “të drejta elementare”, ngase ato paraqesin dhe shprehin vlerat përmes të cilave lidhet shoqëria me individin.

Meqë ato të drejta paraqesin vlera objektive, ato janë “ligje që zbatohen drejtpërsëdrejti”, atëherë kjo përligj edhe obligimin për mbrojtjen e këtyre vlerave. Së këtejmi, mbrojtja është esenca e këtyre të drejtave pavarësisht nëse ato të drejta janë negative (që garantojnë lirinë nga shkeljet e të drejtave siç janë siguria, liria, të drejtat politike, të drejtat apo mjetet ligjore, e drejta për të qenë i barabartë dhe për mosdiskriminim) apo të drejta pozitive (shpërndarja e fryteve të kontributeve individuale për shoqërinë si të drejtat ekonomike dhe sociale). S’do mend se për shkak të dallimeve në natyrën e të drejtave pozitive dhe negative edhe mekanizmat për mbrojtjen e tyre janë të ndryshme.



² Neni 16-të i Deklaratës për të drejtat e njeriut dhe qytetarëve, 1789



Çështja që e hapi ajo përmes këtij prezantimi teorik ishte se cilat të drejta njerëzore duhet të përfshihen në kushtetutë. Ajo po ashtu theksoi se përfshirja e të drejtave dhe mekanizmave për zbatimin e tyre duhet të përcaktohet pas kryerjes së hulumtimeve, krahasimeve mbi atë se si janë pritur dhe pranuar mekanizma të caktuar nga populli, si dhe pas hulumtimeve rreth ligjit ndërkombëtarë.

Mbi të drejtat e minoriteteve

Duke bërë fjalë për të drejtat e veçanta njerëzore që njihen si "të drejta të minoriteteve", ajo bëri të ditur se këto të drejta bëjnë pjesë në kategorinë e të drejtave elementare, ndaj dhe duhet të përfshihen në kushtetutë. Sipas definicionit, në të drejtat e minoriteteve përfshihen edhe të drejtat individuale të çdo pjesëtari të një grupi si dhe të drejtat kolektive të një grupi minoritar; njëherësh, ajo theksoi se këto të drejta duhet të kenë një funksion integruar. Mirëpo, sipas saj nuk ekziston një model universal qoftë në nivelin kushtetues apo institucional apo sa i takon shkallës së precizitetit të përfshirjes së tyre në kushtetutë. Ndaj, detajet e tepërta mund ta ngushtojnë fushëveprimtarinë e tyre dhe se mund të bëjnë që madje edhe të mos vihen re disa situata në të ardhmen.

Mekanizmat mbrojtës

Në mekanizma mbrojtës mund të përfshihen edhe mekanizmat e brendshëm (fjala vjen, përmes rregulloreve që sigurojnë garancitë për respektimin e të drejtave dhe për ndëshkimin e shkeljes së këtyre të drejtave). Në rast të kufizimeve (dhe përpos të drejtave që nuk mund të kufizohen), duhet të aplikohet parimi i proporcionalitetit dhe të përfshihet në kushtetutë. Si mekanizmat të jashtëm ajo përmendi mjetet ligjore, përfshirë këtu edhe mundësinë në qasjen e drejtpërdrejtë apo të tërthortë në gjykatën kushtetuese apo edhe krijimin e institucionit të avokatit të popullit (ombudspersonit). Ndërkaq, një kategori tjetër janë edhe mekanizmat mbikombëtare, në veçanti ato të proceseve të integritetit që janë duke u zhvilluar në mbarë Evropën.



Folësi i dytë

Folësi i dytë pati një qasje tjetër ndaj çështjes së të drejtave të njeriut dhe lidhjes së tyre me kushtetutën. Sipas tij, meqë të drejtat e njeriut janë të përfshira në ligjin ndërkombëtarë, atëherë preokupimi kryesor duhet të jetë raporti i ligjit ndërkombëtar me atë vendor, apo më saktësisht, meqë këto të drejta janë të përfshira në traktate, si të integrohen këto të drejta në arkitekturën e legjislativës vendor. Ndërkaq, duke bërë fjalë për kornizën kushtetuese të Kosovës, ai sqaroi se ndonëse standardet e traktateve ndërkombëtare për të drejtat e njeriut janë drejtpërsëdrejti të aplikueshme, megjithatë nuk është e qartë se cilat janë marrëdhëniet e tyre me kornizën legjislativë vendore. Ndaj kjo mund të shkaktojë probleme rreth zbatimit praktik të këtyre standardeve.

Duke prezantuar dy modelet e përfshirjes së ligjit ndërkombëtar në kushtetutë, ku ekzistojnë një sërë mundësish, folësi paraqiti një listë çështjesh që duhet të adresohen me rastin e hartimit të kushtetutës, me qëllim të sigurimit të koherencës dhe efikasitetit në mbrojtjen e të drejtave të njeriut. Sipas tij çështjet, të cilave duhet kushtuar kujdes i veçantë me këtë rast janë: Statusi i traktateve; hyrja e tyre në fuqi; marrëdhëniet e tyre me ligjin vendor; dhe mjetet mbrojtëse që mund të përdoren në rast të shkeljeve të drejtave dhe mekanizmat reagues për shmangien e shkeljeve në të ardhmen.

Diskutim

Shumica e përfaqësuesve ishin dakord se ndonëse korniza kushtetuese në Kosovë siguron deri diku mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe të drejtat e minoriteteve, megjithëkëtë kjo kornizë nuk është treguar aq e suksesshme në mbrojtjen e të drejtave pozitive siç është e drejta për të punuar. Ekuilibri midis të drejtave individuale dhe të pakicave si dhe midis të drejtave njerëzore, në përgjithësi dhe interesit të përgjithshëm sërish u diskutua si një nga çështjet kryesore, që kërkon zgjidhje në kuadër të kushtetutës.

Mirëpo, disa përfaqësues duke shfaqur shqetësimet e tyre lidhur me këtë çështje theksuan se mekanizmat mbrojtës duhet të kenë parasysh realitetin në Kosovë, veçanërisht kur është fjala për gjendjen dhe interesat e secilit komunitet. Prandaj, duhet të kemi një qasje më pragmatike kur është fjala për nivelin dhe mënyrën e integritetit të secilit komunitet.

Po ashtu, u konstatua se niveli i gatishmërisë dhe i edukimit të popullatës për të luftuar për të drejtat e tyre është faktori përcaktues në sigurimin e mbrojtjes efikase të këtyre të drejtave. Prandaj, madje edhe kushtetuta më ideale me instrumentet më të mira që burojnë nga ajo, nuk do të mjaftonin për të garantuar mbrojtje adekuate.

Raportuesi: Patris Kuesada –Misioni i OSBE-së në Kosovë

Sesioni i V-të: “Zgjedhjet”

Moderatore: Petra Blaes – Pakti i Stabilitetit

Folësi kryesor: Vernon Bogdanor – Universiteti i Oksfordit, Kolegji i Brasenosrit

Folësi kryesor: Uilliam Spenser, Grupi për Ligji Publik Ndërkombëtar dhe Politika

Respondent: Nazim Jashari, Grupi parlamentar ORA

Qëllimi

Në themel të vëmendjes së këtij sesioni ishin zgjedhjet në kontekstin kushtetues, përfshirë këtu llojet e sistemeve zgjedhore dhe krijimin e organit (institucionit) për monitorimin e zgjedhjeve.

Folësi i parë

Folësi i parë, fjalën e tij e nisi me diskutimin rreth metodave që do të siguronin zgjedhje të drejta dhe të ndershme, që do të mund të arriheshin sidomos përmes krijimit të një komisioni zgjedhor. Më pas, ai i bëri të ditura edhe pesë funksionet më të rëndësishme të një komisioni elektoral që sipas tij janë: Administrimi i zgjedhjeve; përcaktimi i drejtë i kufijve të zonave elektorale; të sigurojë që mediati të raportojnë në mënyrë të ndershme dhe që secilës parti t'i vihet në dispozicion kohë e barabartë; të sigurojë që partitë të mbajnë llogari për kontributet dhe shpenzimet e tyre; si dhe të sigurojë dhe ofrojë edukatë qytetare dhe t'i informojë votuesit.

Ai vazhdoi pastaj me sqarime rreth modeleve të ndryshme të komisioneve elektorale: Njëri model përbëhet nga anëtarë të paanshëm, jopartiak siç janë gjyqtarët, ndërsa modeli tjetër i komisionit përbëhet nga një numër i balancuar i anëtarëve të partive politike dhe kryesohet nga ndonjë anëtar jopartiak dhe në këtë model komisionesh mund të ketë edhe anëtarë ndërkombëtarë. Sidoqoftë, që të dy modelet e komisionit elektoral duhet ta fitojnë besimin e qeverisë, duke qenë të pavarura dhe transparente.

Përfaqësimi i drejtë

Duke diskutuar për krijimin e një sistemi zgjedhor që do të bënte të mundur një përfaqësim të drejtë, ai bëri fjalë edhe për shumëllojshmërinë e sistemeve zgjedhore që ekzistojnë në shtetet bashkëkohore evropiane: modelin “i pari fiton më së shumti”³, apo modelin e përfaqësimit proporcional. Sistemi është më praktik kur në garë janë më shumë parti politike dhe, ajo që është më me rëndësi, bën të mundur një përfaqësim më të drejtë të minoriteteve dhe individëve, duke i kushtuar njëherësh kujdes të veçantë barazisë gjinore. Sistemin i përfaqësimit proporcional, mund të jetë sistem zgjedhor apo kombëtar siç është rasti me Izraelin. Është me rëndësi të vihet në dukje se të gjitha vendet që e përdorin sistemin e përfaqësimit proporcional e caktojnë një prag elektoral, të cilin partia, që hyn në garën zgjedhore, duhet ta arrijë për të qenë e përfaqësuar.

Folësi po ashtu sqaroi se me rastin e përcaktimit të sistemit elektoral, duhet vendosim se a dëshirojmë të votojmë për kandidatin (me lista të hapura) apo për partinë (me lista të mbyllura). Folësi rekomandoi një përfaqësim të balancuar të zonave zgjedhore shumëkandidatëshe, ku gratë dhe minoritetet do të mund të përfaqësoheshin pa pasur nevojë për rregulla të veçanta procedurale.

Në fund, folësi vuri në pah se nuk ekziston ndonjë sistem ideal zgjedhor, ndaj dhe shtetet duhet të zgjedhin atë sistem që u përgjigjet më së miri nevojave të tyre.

³ Ku partia që fiton merr shumicën dërrmuese të vendeve në legjislativ, madje një numër edhe më të madh të vendeve se sa që kanë fituar me përqindje të votave.





Folësi i dytë

Folësi i dytë, filloi me konstatimin se shumë kushtetuta ngërthejnë në vete edhe nga disa dispozita të veçanta për zgjedhjet, ndërsa ka edhe shtete të cilat përcaktohen për nxjerrjen e ligjeve të veçanta elektorale ndaras nga kushtetuta. Sipas tij, kjo bën të mundur që të mbrohen normat nga keqpërdorimi dhe manipulimi eventual nga partia në pushtet, ngaqë kushtetuta vështirë ndryshohet. Disa nga çështjet që zakonisht rregullohen dhe përcaktohen me kushtetutë, pos të tjerash, janë: pavarësia e komisionit zgjedhor; përbërja e komisionit; mandati; e drejta e votës; regjistri i zgjedhësve; të drejtat e partive politike; kufijtë e zonave elektorale; rregullat e zgjedhjeve presidenciale; sistemi zgjedhor vendor; të drejtat për kandidaturë; kualifikimet e kandidatëve; afatet kohore zgjedhore; afatet përfundimtare; dhe zgjidhja e ankesave apo kontesteve zgjedhore.

Veç kësaj, folësi shprehu shqetësimin e tij për përfshirjen e shumë dispozitave për zgjedhjet në kushtetutë, por njëherësh theksoi se një gjë e tillë mund të jetë edhe e dobishme, ngase mund të shërbejë edhe si mbrojtëse shumë e dobishme e proceseve demokratike. Sipas tij, ekzistojnë disa parime "universale" ku bëjnë pjesë e drejta e çdo njeriu për të votuar dhe për t'u votuar, pastaj e drejta për të kërkuar që listat e zgjedhësve (regjistri elektor) të jenë të azhurnuara si dhe përcaktimi i kriterëve të qarta për ta paraqitur kandidaturën. Njëherësh, ekzistojnë edhe një mori parimesh që përcaktojnë "barazinë" si: të drejtat e barabarta për të votuar; ndarja e balancuar e ulëseve, barazia e opozitës, si dhe barazia gjinore dhe e minoriteteve. Shteti duhet të jetë neutral në zgjedhje dhe duhet t'i ndëshkojë ata që i shkelin rregullat e fushatës. "Sekreti" ruhet, duke bërë të mundur që vota të jetë individuale apo edhe private. Dhe fare në fund, "drejta për votim të drejtpërdrejtë" ruhet duke lejuar që të zgjidhet drejtpërsëdrejti së paku një dhomë e parlamentit, disa organe legjislative dhe disa këshilla⁴.

Respondenti

Respondenti foli për situatën në Kosovë dhe me këtë rast edhe një herë theksoi se Kosova ka një ligj të shkëlqyeshëm elektorale dhe njëherësh përkujtoi se Kosova ka mbajtur zgjedhje të lira dhe të drejta, ku ka pasur jo vetëm përfaqësim të drejtë të partive dhe kandidatëve por edhe mbulim të drejtë të mediave. Ai njëherësh pohoi se obligimet financiare janë përmbyshur konform kodit zgjedhor, ndërsaq pos këtyre edhe kërkesat zyrtare për partitë, kandidatët dhe procedurat po ashtu janë plotësuar.

Diskutimi i hapur

Diskutimi i hapur u përqendrua rreth mbrojtjes së minoriteteve përmes procesit zgjedhor. Me këtë rast, diskutuesit u pajtuan rreth përfaqësimit të minoriteteve, por nuk ishin dakord për mënyrën se si të arrihet përfaqësimi "i drejtë". Ca diskutues ishin të mendimit se kushtetuta duhet të garantonte "siguri" apo vende të rezervuara dhe brenda mundësive edhe disa ministri të rezervuara, ashtu siç është parashikuar tani. Ndërsa, disa të tjerë shtruan dilemën nëse një shtet mund të jetë vërtetë demokratik nëse është i obliguar që të rezervojë vende (ulëse), duke tërhequr vërejtjen se sistemi aktual i ulëseve të rezervuara në Kosovë është i padrejtë ndaj partive të mëdha.

Raportuesja: Xhenifer Ober – Grupi për Ligj Publik Ndërkombëtar dhe Politika



Sesioni i III: "Çështje të tjera kushtetuese"

Moderator Pitër Vanhojte – Misioni i OSBE-së në Kosovë

Folësi kryesor: Poll Uilliams, Universiteti Amerikan, Kolegji i Drejtësisë i Uashingtonit dhe Shkolla për Shërbime Ndërkombëtare
Volf-Majkëll Mors, Misioni i OSBE-së në Kosovë

Respondent: Naim Jerliu, Grupi parlamentar i LDK-së

Qëllimi

Në epiqendër të vëmendjes së këtij sesioni ishin të gjitha çështjet tjera kushtetuese, që nuk bëjnë pjesë në kategoritë kryesore. Ndaj, në këtë sesion, pos të tjerash, u debatua edhe rreth procedurës për ndryshimin dhe/ose amendimin e kushtetutës, zbatimin e traktateve ndërkombëtare si dhe për procedurat e transferimit të sovranitetit tek organizatat mbikombëtare.

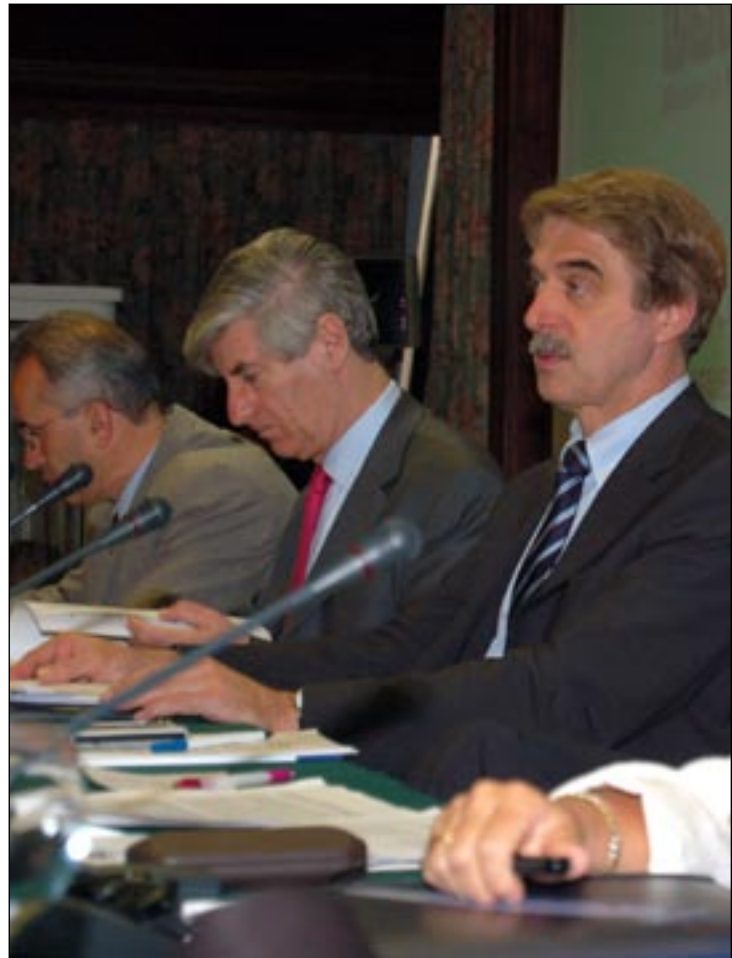
⁴ Folësi iu referua Komisionit të Vjenës si burim dhe shembull i shkëlqyeshëm, i cili përfaqëson "trashëgiminë" zgjedhore të Bashkimit Evropian.

Folësi i parë

Në prezantimin e tij foli për një mori çështjesh dhe u përpoq të bëjë një ndërlidhje të tyre me specifikat e Kosovës. Fillimisht ai vuri në dukje se procedura që përdoret më së shumti për ndryshimin e kushtetutës është ajo përmes votimit të shumicës së veçantë në parlament, që më pas votohet ose edhe nuk votohet në referendum. Ai më pas pohoi se supermacia ligjore e kushtetutës është parimi thelbësor. Ndërkaq, shtetësia mund të përcaktohet qoftë përmes deklaratimit të drejtave dhe detyrave apo përmes deklaratimit të kushteve për shtetësi. Sipas tij, çështje të tjera me rëndësi janë edhe gjuhët zyrtare apo gjuhët e mbrojtura si dhe kushtet për shpalljen dhe kohëzgjatja e gjendjes së jashtëzakonshme. Ai po ashtu konsideron se çështjet si simbolet, flamuri, himni, kryeqyteti nuk është e thënë që të figurojnë në kushtetutë, ndaj ato mund të rregullohen përmes ligjeve të veçanta.

Folësi i dytë

Bëri një analizë krahasuese të llojeve të ndryshme të kushtetutave (kryesisht të Gjermanisë, Danimarkës dhe Sllovenisë), duke vënë në pah një sërë mundësish dhe opcioneve. Ai po ashtu theksoi nevojën që t'i referohemi studimeve të ndryshme krahasuese me qëllim që të shihet se cila do të ishte zgjidhja që do t'i përshtatej më së miri Kosovës. Ndërkaq, kur është fjala për natyrën e kushtetutës, ai bëri të ditur se ajo mund të jetë qoftë normative apo edhe simbolike; se mund të ketë formulime qoftë relevante apo edhe të zakonshme (rituale); se kushtetuta mund të jetë ose kërkuese ose edhe diskriptive, se kushtetuta mund të ketë tekst fleksibil (interpretues) apo edhe të ngurtë (rigjrid); po kështu, amendimet mund të bëhen qoftë duke e ndryshuar gjuhën në kushtetutë apo duke e modifikuar interpretimin e saj. Parimisht, ajo që është me rëndësi të mbahet parasysh me këtë rast është se nuk ka tekst ideal dhe që zgjidhjet duhet t'u përshtaten dhe të jenë në pajtim me kontekstin (situatën). Së këndejmi, ajo që duhet të kihet parasysh është se kushtetuta nuk është vetëm një tekst, por se ajo duhet kuptuar në kontekstin e rrethanave shoqërore dhe politike.



Respondenti

Duke bërë fjalë për procesin e statusit ai vuri në pah se supermacia e kushtetutës do të paraqiste problem për Kosovën në rast se kushtetuta do të ishte rezultat i negociatave e jo i votës së popullit. Ai po ashtu ishte i mendimit se procesi kushtetues duhet të jetë proces legjitim, ndërsa Kuvendi, sipas tij, duhet ta ketë rolin kryesor në këtë proces. Së këndejmi, Kuvendi duhet ta sigurojë pjesëmarrjen e të gjitha komuniteteve me qëllim që procesi të jetë sa më gjithëpërfshirës dhe që të krijohet pronësia ndaj këtij procesi.

Veç kësaj, ai vuri në dukje se çështja e forcave mbrojtëse do duhej të ishte pjesë e debatit, ngase Kushtetuta do të duhej të gjente zgjidhje edhe për këtë çështje. Njëherësh, ai bëri të ditur se edhe kjo çështje është pjesë e negociatave për status.

Diskutim i hapur

Shumë nga këto çështje që u shqyrtuan në këtë sesion tanimë ishin diskutuar në sesionet e mëparshme, të cilat në themel të vëmendje kishin bashkëveprimin midis procesit të statusit dhe procesit kushtetues. Pjesëmarrësit ishin të mendimit se ndonëse të dy këto procese janë të ndërlidhura, megjithatë është më mirë që të përqendrohen në çështje jostatusore me qëllim që të evitohet mundësia që këto dy procese paralele të shkonin në drejtim të kundërt me njëra me tjetrën. Çështja tjetër që u shtrua ishte se deri ku do të shkonte procesi i zgjidhjes së statusit në këtë aspekt. Ca diskutues shprehën bindjen e tyre se kushtetuta e re, sipas të gjitha gjasave, nuk do të ofrojë më pak të drejta, sidomos për pakicat, krahasuar me kornizën aktuale kushtetuese. Së këndejmi, sipas tyre, është me rëndësi që të priten rezultatet e bisedimeve.



Raportuesi: Ludevik Vanost – Misioni i OSBE-së në Kosovë



